

ROBERT KUDŁAK*
WOJCIECH KISIAŁA**

Środowiskowe efekty społecznej odpowiedzialności biznesu – ujęcie instytucjonalne

Wprowadzenie

Badania dotyczące społecznej odpowiedzialności biznesu (*Corporate Social Responsibility* – CSR) mają długą tradycję, sięgającą lat 40. dwudziestego wieku¹. Jak dotąd badania te zostały zdominowane przez dociekania skupiające się na dwóch zagadnieniach: pierwszym – odkrywającym wpływ CSR na konkurencyjność przedsiębiorstw (np. Orlitzky i in. 2003) oraz drugim – dotyczącym etycznych aspektów działalności przedsiębiorstw (Joyner, Payne 2002). Dla kontrastu, społeczne i środowiskowe efekty dobrowolnych działań przedsiębiorstw pozostają niemal nieznanne (Devinney 2009; Walls i in. 2012). W konsekwencji krytycy CSR twierdzą, że ma on w znacznej mierze charakter symboliczny i jest przejawem „zorganizowanej hipokryzji” ze strony przedsiębiorstw (Lim, Tsutsui 2012).

Choć teza ta wydaje się zbyt ostra, to niewątpliwie prawdą jest, że społeczne i środowiskowe aspekty CSR (*societal case for CSR*) właściwie nie doczekały się szerszego zainteresowania badaczy. Dotychczasowe prace na ten temat są incydentalne i dotyczą wpływu CSR na konkurencyjność państw (Boulouta, Pitelis 2014), prawa człowieka (Welford 2002; Watts 2005), pracę dzieci (Nielsen 2005) oraz standardy pracy w globalnych łańcuchach produkcji (Egels-Zanden 2014; Locke i in. 2013; Barrientos, Smith 2007). Nieznany jest natomiast wpływ CSR na

* Dr Robert Kudłak – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej; e-mail: rkudlak@amu.edu.pl

** Dr Wojciech Kisiała – Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Katedra Ekonomiki Przestrzennej i Środowiskowej; e-mail: wojciech.kisiala@ue.poznan.pl

¹ Przedstawione wyniki badań są następstwem uczestnictwa głównego autora – dr. Roberta Kudłaka – w projekcie „IMPACT – Impact Measurement and Performance Analysis of CSR”, finansowanego w ramach 7. Programu Ramowego UE (numer grantu: 244618). Autorzy składają podziękowania wszystkim partnerom za ich zaangażowanie oraz współpracę w trakcie realizacji projektu.

rozwiązywanie najbardziej palących współczesnych problemów, takich jak emisja gazów cieplarnianych, utrata bioróżnorodności, ubóstwo. Pojawia się zatem pytanie, czy dobrowolne strategie i działania przedsiębiorstw są w stanie przynieść jakiegokolwiek pozytywne społeczne i środowiskowe konsekwencje.

Celem artykułu jest analiza wpływu CSR na poziom emisji zanieczyszczeń emitowanych przez przedsiębiorstwa w pięciu wybranych sektorach gospodarki w Europie. Cel ten jest realizowany poprzez wykorzystanie podejścia instytucjonalnego dla zbadania znaczenia CSR jako instytucjonalnej determinanty poziomu emisji CO₂. Ujęcie instytucjonalne ma długą i bogatą tradycję w ekonomii (Ouchi 1980; Williamson 1975), socjologii (Scott 1995), naukach politycznych (Hall, Soskice 2001), a także w naukach o organizacji i zarządzaniu (Powell i in. 2012; Tolbert, Zucker 1983; Meyer, Rowan 1977). Jednak w odniesieniu do CSR jego wykorzystanie ma bardzo krótką historię. Sięgając do różnych ujęć instytucjonalnych, badacze próbowali wyjaśnić m.in. różnice w poziomie zaangażowania przedsiębiorstw w CSR w różnych regionach i krajach świata (Campbell 2007; Matten, Moon 2008) oraz instytucjonalizację CSR (Bondy i in. 2012). Niniejszy artykuł wpisuje się w ten nurt badań nad społeczną odpowiedzialnością biznesu. CSR jest rozumiane jako instytucja o charakterze samoregulacji, która ma charakter dobrowolny i wpływa na sposób oraz formę działalności przedsiębiorstwa, a także społeczne i środowiskowe efekty ich działalności (Vogel 2010; Gond i in. 2011). W artykule jest weryfikowana rola CSR w szerszym kontekście instytucjonalnym, tzn. na tle innych uwarunkowań instytucjonalnych, takich jak krajowe regulacje środowiskowe, podatki ekologiczne, zbywalne pozwolenia na emisję, subsydia itd. W ten sposób artykuł rzuca światło na to, czy dobrowolne działania przedsiębiorstw przynoszą pozytywne efekty społeczne i środowiskowe.

Ze względu na bardzo ograniczoną dostępność statystyk publicznych opisujących wpływ przedsiębiorstw na różne aspekty życia społecznego (np. warunki pracy) oraz na środowisko przyrodnicze (zarówno na poziomie indywidualnych przedsiębiorstw, jak i na poziomie sektorów), część empiryczną badań skoncentrowano na identyfikacji instytucjonalnych uwarunkowań (w tym CSR) wpływających na poziom emitowanych przez przedsiębiorstwa zanieczyszczeń, wykorzystując do celów analitycznych dane dotyczące emisji CO₂ przez badane sektory w poszczególnych krajach, zaczerpnięte ze zbiorów Eurostatu.

Niniejsza praca jest ważnym wkładem do rozwoju nauk o organizacjach i zarządzaniu z kilku powodów. Po pierwsze, podejmuje i rozwija instytucjonalne podejście do badań nad CSR. Po drugie, weryfikuje ona tzw. *societal case for CSR* poprzez analizę jego wpływu na redukcję emisji CO₂ w wybranych sektorach gospodarczych w UE.

1. Rola przedsiębiorstw w społeczeństwie

Efekty społecznej odpowiedzialności biznesu od dawna intrygowały badaczy. Jednakże ich zainteresowania badawcze skupiały się przede wszystkim na pró-

bie wyjaśnienia związku między CSR a konkurencyjnością przedsiębiorstw. Na przykład powstało wiele prac próbujących odkrywać związek między CSR a wynikami finansowymi przedsiębiorstw (Orlitzky i in. 2003; van Beurden, Gössling 2008; Garcia-Castro i in. 2010), wyceną giełdową przedsiębiorstw (Kempf, Osthoff 2007; Lo, Sheu 2007; Becchetti i in. 2012; Fieseler 2011) oraz wpływem CSR na zdolność podmiotów gospodarczych do zatrudniania i utrzymywania zdolnej i wykształconej kadry (Albinger, Freeman 2000; Backhaus i in. 2002; Stites, Michael 2011). W przeciwieństwie do tych dociekań, badania przedstawiające społeczne i środowiskowe efekty CSR (*societal case for CSR*) są rzadko podejmowane, a ich wyniki niejednoznaczne (Barnett, King 2006; Devinney 2009). Znane są nieliczne prace, które przedstawiają wyniki dociekań empirycznych wyjaśniających wpływ społecznej odpowiedzialności biznesu na konkurencyjność krajów (Boulouta, Pitelis 2014), prawa człowieka i pracę dzieci w krajach rozwijających się (Watts 2005; Nielsen 2005) oraz wybrane standardy pracy w globalnych łańcuchach produkcji (Locke i in. 2013; Barrientos, Smith 2007). Pomimo tych wysiłków wiedza na temat tego, czy i w jakim stopniu dobrowolne działania przedsiębiorstw mogą być źródłem pozytywnych efektów dla społeczeństwa pozostaje incydentalna.

Choć rola przedsiębiorstw w społeczeństwie jest przedmiotem sporów i dyskusji od wielu dekad, to nie ulega wątpliwości, że znanych i dowiedzionych jest wiele negatywnych konsekwencji ich działalności z punktu widzenia środowiska przyrodniczego oraz całego społeczeństwa. Przedsiębiorstwa w znaczącym stopniu odpowiedzialne są za negatywne efekty, które ich działalność powoduje dla zmian klimatycznych, bioróżnorodności, jakości wód, gleb i powietrza oraz warunków pracy pracowników. Co więcej, przedsiębiorstwa są coraz częściej oskarżane o powodowanie nowych problemów społecznych i środowiskowych, takich jak wykorzystywanie dzieci do pracy w krajach rozwijających się oraz rabunkowa eksploatacja zasobów środowiska w tych krajach (Pearson 1987; Eskeland, Harrison 2003; Mani, Wheeler 1998; Neumayer, De Soysa 2005; Edmonds, Pavcnik 2006). Przez wiele dekad te negatywne konsekwencje działalności przedsiębiorstw były legitymizowane twierdzeniem, że służą wzrostowi gospodarczemu, a w konsekwencji dobrobytowi społecznemu. Odpowiedzialnością za zmniejszanie lub likwidację negatywnych konsekwencji działań podmiotów gospodarczych obarczano podmioty publiczne.

Jednakże poglądy na rolę przedsiębiorstw w zglobalizowanym społeczeństwie ewoluowały znacząco w ciągu ostatnich dekad (Scherer, Palazzo 2007, 2011). Przykładowo Hoffman (2001) w wyczerpujący i szczegółowy sposób przedstawił instytucjonalne zmiany, które nastąpiły w zakresie ochrony środowiska w sektorze prywatnym. Jego zdaniem to, co jeszcze kilka dekad temu uważane było za herezję, dziś jest niekwestionowanym standardem w odniesieniu do dbałości o środowisko przyrodnicze i jego zasoby. W rezultacie od przedsiębiorstw wymaga się, aby nie tylko unikały powodowania negatywnych konsekwencji dla środowiska, ale wręcz podejmowania aktywnych, niewymuszonych prawem działań ograniczających negatywne konsekwencje ich funkcjonowania. Jest

to szczególnie ważne w sytuacji, gdy rośnie globalne oddziaływanie korporacji, podczas gdy maleje znaczenie państw narodowych (Beck 2000; Chandler, Mazlish 2005; Crouch 2009). Prowadzi to do tego, że wiele negatywnych efektów działalności przedsiębiorstw charakteryzują coraz bardziej skomplikowane związki przyczynowo-skutkowe, oddalone od siebie w czasie i przestrzeni, co powoduje, że działalność przedsiębiorstw jest niezwykle trudna lub wręcz niemożliwa do regulacji za pomocą klasycznych polityk i rozwiązań prawnych. Wychodząc naprzeciw tym zmianom oraz rosnącym oczekiwaniom społecznym i politycznym, przedsiębiorstwa coraz częściej inicjują dobrowolne działania zmniejszające negatywne efekty swojej działalności oraz generujące pozytywne konsekwencje społeczne. Ma to miejsce m.in. poprzez rozwój „zielonych” technologii oraz promowanie rozwiązań technologicznych i organizacyjnych przyjaznych środowisku w całym łańcuchu produkcji i dostaw, oferowanie godziwych warunków pracy, wspieranie rozwoju lokalnego oraz promowanie praw człowieka, zwłaszcza w krajach rozwijających się (Matten, Crane 2005). Nierozstrzygnięte pozostaje jednak pytanie, czy i w jakim stopniu dobrowolne, wykraczające poza obowiązki prawne zachowania przedsiębiorstw są źródłem pozytywnych efektów społecznych. Przyczynkiem do rozwiązania tego problemu jest niniejszy artykuł.

Zarysowany wcześniej problem, tj. czy CSR jest źródłem faktycznych korzyści społecznych, jest trudny do rozwiązania z kilku co najmniej powodów. Po pierwsze, wiele działań i projektów podejmowanych przez przedsiębiorstwa i określanych mianem CSR przynosi co prawda pewne pozytywne konsekwencje społeczne i środowiskowe, ale mają one bardzo ograniczony zasięg i znaczenie. Ich oddziaływanie obejmuje najbliższe otoczenie podmiotu i jest właściwie nieistotne z punktu widzenia społeczeństwa. Co więcej, efekty dobrowolnych działań określanych mianem CSR są często mało znaczące w porównaniu z gospodarczymi, społecznymi i środowiskowymi efektami całej działalności przedsiębiorstwa lub w porównaniu z efektami będącymi następstwami polityk i regulacji państwowych. Przykładowo ilość wody zaoszczędzonej w konsekwencji dobrowolnego programu wprowadzonego przez przedsiębiorstwo może być nieporównywalnie mała w stosunku do wody zaoszczędzonej w wyniku nowych regulacji środowiskowych wprowadzonych przez ustawodawcę. Oznaczałoby to, że z punktu widzenia społecznego znaczenie dobrowolnych działań przedsiębiorstw w tym zakresie jest niemal nieistotne. Wreszcie, trudność podejmowanego problemu polega również na tym, że granica między tym, co obowiązkowe, a co dobrowolne (CSR) przebiega inaczej w różnych krajach. To utrudnia rozróżnienie, które z podejmowanych działań można uznać za objaw społecznej odpowiedzialności, a które mają charakter symboliczny i służą budowaniu legitymizacji prawnej i społecznej przedsiębiorstwa. Aby wyjść naprzeciw tym trudnościom, niniejszy artykuł proponuje nowatorskie podejście, oparte na ujęciu instytucjonalnym, które w literaturze dotyczącej CSR zyskało wielką popularność w ciągu ostatniej dekady.

2. Uwarunkowania instytucjonalne a zachowania przedsiębiorstw

Teorie instytucjonalne stanowią jeden z najbardziej znaczących nurtów intelektualnych w naukach społecznych ostatnich pięćdziesięciu lat. Ujęcie instytucjonalne jest powszechnie wykorzystywane w ekonomii (Ouchi 1980; Williamson 1975; North 1990) i socjologii (Powell, DiMaggio 2012; Tolbert, Zucker 1983; Meyer, Rowan 1977), a także naukach politycznych (Hall, Soskice 2003) i naukach o organizacji i zarządzaniu (Powell, DiMaggio 2012). Pomimo różnic teoretycznych i definicyjnych, wszystkie te dyscypliny naukowe wykorzystują instytucje do wyjaśnienia zachowań ludzi i organizacji. Ekonomiści często definiują instytucje jako „układ reguł, procedur stosowania się do nich oraz moralnych i etycznych norm zaprojektowanych dla ograniczania zachowania jednostek” (Chmielewski 2011, s. 256, za North 1981, s. 201, 202), podczas gdy socjologowie widzą w instytucjach „struktury i działania o charakterze regulacyjnym, normatywnym i poznawczym, które stabilizują ludzkie zachowania i nadają im znaczenie” (Scott 1995, s. 33). Co prawda nie istnieje jedna akceptowana przez wszystkie dyscypliny definicja instytucji, to jednak w świetle różnych dyscyplin rozumiane są jako „zasady gry”, które „redukują niepewność poprzez określanie dopuszczalnych norm zachowania oraz definiowanie granic tego co jest dozwolone i ma legitymizację społeczną” (Peng 2009, s. 66). Badacze wykorzystują podejście instytucjonalne do badania takich zjawisk społecznych jak przyczyny istnienia organizacji (Williamson 1975), zachowania korporacji międzynarodowych (Kostova i in. 2008), powstawanie innowacji (Geels 2004), wzrost gospodarczy oraz jego źródła (Rodrik i in., 2004), zarządzanie zasobami naturalnymi (Ostrom 1990; Richards 1997; Leach i in. 1999).

Instytucje, które wpływają na działalność organizacji, a w szczególności przedsiębiorstw, stanowią różne kombinacje instytucji o charakterze publicznym lub prywatnym (Ingram, Clay 2000; Voigt 2012; Alberini, Segerson 2002). Te pierwsze są tworzone i sankcjonowane przez państwo i jego agendy, podczas gdy te drugie mają charakter dobrowolny i decyzja o podleganiu im zależy od decyzji samego przedsiębiorstwa (Gunningham, Rees 1997). Literatura jest bogata w przykłady samoregulacji przedsiębiorstw, które zostały ustanowione bez interwencji państwa. Jednym z najbardziej znanych przykładów jest program wdrożony w 1985 r. w przemyśle chemicznym „Odpowiedzialność i troska” (King, Lenox 2000; Prakash 2000). Jednakże przykłady samoregulacji często występują nie tylko na poziomie całych sektorów gospodarki, ale również na poziomie poszczególnych przedsiębiorstw oraz ich łańcuchów produkcji (Bartley 2007; Neilson 2008). Niezależnie jednak od tego, kto wdraża instytucję samoregulującą (tj. pojedyncze przedsiębiorstwo, grupa przedsiębiorstw, czy cały sektor), istotą jest to, że organizacja ustanawia zasady i standardy regulujące własne zachowanie oraz efekty tego zachowania (Gunningham, Rees 1997). Takie rozumienie samoregulacji zgodne jest z tym, w jaki często jest rozumiana społeczna odpowiedzialność biznesu, tj. jako nowa forma samoregulacji przedsiębiorstw (Vogel 2010). Takie rozumienie CSR jest również przyjęte w niniejszym artykule.

Jak już zostało to wspomniane wcześniej, istnieje wiele różnych podejść instytucjonalnych w naukach społecznych i ekonomicznych. Choć wymienione wcześniej podejścia badawcze łączy termin „instytucjonalny”, to jednak różnią się one znacząco źródłami ontologiczno-epistemologicznymi, podejmowanymi zagadnieniami badawczymi oraz metodami badań. Jednak wyjaśnienie tych różnic wykracza poza zakres niniejszego artykułu. Ujęciem syntetycznym, które w pewnym stopniu łączy podejścia ekonomiczne i socjologiczne, jest tzw. *institution-based view* (IBV) zaproponowane przez Penga (Peng i in. 2009). IBV integruje podejście ekonomiczne oraz socjologiczne w tym sensie, że odchodzi od pewnych bardzo specyficznych założeń, pojęć oraz zastosowań tych dwóch podejść (Peng i in. 2009). Co więcej, IBV jest odpowiedzią na dominujące w badaniach nad strategicznymi zachowaniami przedsiębiorstw podejścia sektorowe (Porter 1980) i zasobowe (Barney 1991), w świetle których strategiczne decyzje i działania przedsiębiorstw są efektem, odpowiednio, określonych uwarunkowań w danym sektorze (ujęcie sektorowe) lub pewnych wewnętrznych cech i zasobów samego przedsiębiorstwa (ujęcie zasobowe). Obydwa te podejścia były krytykowane za ignorowanie formalnych i nieformalnych uwarunkowań instytucjonalnych warunkujących działalność przedsiębiorstw oraz efekty tej działalności (Kogut 2003). IBV wychodzi poza wąsko rozumiane transakcje o charakterze ekonomicznym w kierunku dociekań nad tym, w jaki sposób uwarunkowania instytucjonalne wpływają na określone „transakcje” społeczne w sferze polityk publicznych (np. dotyczących korupcji), prawa (np. dotyczącego liberalizacji działalności gospodarczej) i aktywności społecznej (np. dotyczących norm etycznych, postaw społecznych wobec przedsiębiorczości). W świetle tego podejścia instytucje nie są jedynie tłem, w którym działają przedsiębiorstwa, ale raczej działalność przedsiębiorstwa i jego efekty są funkcją formalnych i nieformalnych uwarunkowań instytucjonalnych, w których podmiot funkcjonuje (Jarzabkowski 2008; Peng 2002).

Niniejszy artykuł przyjmuje IBV jako podstawę teoretyczną. W konsekwencji zakłada się, że przedsiębiorstwa działające w danym sektorze podlegają oddziaływaniu uwarunkowań instytucjonalnych, które regulują ich zachowania, w tym zachowania względem środowiska przyrodniczego, oraz efekty ich działalności, w tym środowiskowej (np. poziom emisji CO₂, poziom zużycia wody i energii, tworzenie odpadów). Efekty te są następstwem oddziaływania dwóch rodzajów uwarunkowań instytucjonalnych, tj. tradycyjnych polityk i regulacji środowiskowych oraz samoregulacji przedsiębiorstw. Niniejszy artykuł nie uwzględnia instytucji nieformalnych, takich jak określone normy kulturowe, wartości i konwencje społeczne.

3. Ujęcie instytucjonalne w badaniach nad społeczną odpowiedzialnością biznesu

Ujęcie instytucjonalne w badaniach nad społeczną odpowiedzialnością biznesu ma stosunkowo krótką historię. Badania dotyczące CSR przez wiele lat ignorowały

kontekst instytucjonalny, w którym funkcjonują przedsiębiorstwa i jego wpływ na poziom oraz formy społecznej odpowiedzialności biznesu (Margolis, Walsh 2003). Dopiero ostatnie dziesięciolecie przyniosło rozkwit badań wykorzystujących różne tradycje instytucjonalne do wyjaśnienia, w jaki sposób formalne i nieformalne instytucje wpływają na poziom zaangażowania przedsiębiorstw w CSR (Aguilera i in. 2007; Campbell 2007; Husted, Allen 2006; Matten, Moon 2008). Wśród badań tych można wyróżnić trzy główne kierunki dociekań badaczy: pierwszy, próbujący wyjaśnić, w jaki sposób uwarunkowania instytucjonalne w danych krajach lub regionach świata wpływają na poziom oraz formę zaangażowania przedsiębiorstw w CSR, drugi – analizujący, jak różnice instytucjonalne występujące między krajami i gospodarkami świata oddziałują na strategię korporacji międzynarodowych, i wreszcie trzeci, który skupia się na wyjaśnieniu procesu instytucjonalizacji CSR. Do pierwszego z wymienionych kierunków badań należy zaliczyć prace Campbella (2007) oraz Mattena i Moona (2008). Ci ostatni, opierając się na badaniach dotyczących modeli kapitalizmu (Whitley 1999; Hall, Soskice 2001), próbowali wyjaśnić różnice w poziomie zaangażowania się przedsiębiorstw w CSR między Europą a USA. Ich zdaniem różnice te są efektem historycznego rozwoju instytucji, który doprowadził do powstania odmiennych modeli kapitalizmu. W konsekwencji wyróżnili dwa modele CSR – „*implicit CSR*” – przypisany krajom skoordynowanej gospodarki rynkowej oraz „*explicit CSR*” – występujący w krajach liberalnej gospodarki rynkowej. Z kolei Campbell (2007) przedstawił odmienny mechanizm instytucjonalny mobilizujący przedsiębiorstwa do zaangażowania się w CSR. Jego zdaniem im większa presja instytucjonalna ze strony rządowych organów regulacyjnych, związków zawodowych, organizacji biznesowych, organizacji pozarządowych oraz mediów, tym większa skłonność przedsiębiorstw do zachowań społecznie odpowiedzialnych. Te dwie prace miały przełomowy charakter dla badań nad CSR i pociągnęły za sobą wiele kolejnych prac teoretycznych i empirycznych.

Warto również zwrócić uwagę na badania z zakresu biznesu międzynarodowego, które próbowały analizować wpływ krajowych regulacji prawnych oraz otoczenia społeczno-kulturowego na strategię CSR korporacji międzynarodowych. Na przykład Surroca i inni (2013) wykazali, że duży dystans instytucjonalny między krajem wysyłającym a przyjmującym inwestycje może doprowadzić do transferu szkodliwych społecznie i środowiskowo rodzajów działalności. W szczególności wysoka presja instytucjonalna w krajach wysoko rozwiniętych prowadzi do tego, że korporacje międzynarodowe przenoszą niektóre rodzaje działalności (te, które w tych krajach podlegają szczególnej presji społecznej) do krajów rozwijających się. Z kolei Ioannou i Serafeim (2012), opierając się na pracy Whitleya (1999), zbadali wpływ krajowych uwarunkowań instytucjonalnych na *corporate social performance* (CSP). Opierając się na próbie 42 krajów, wykazali, że system polityczny oraz edukacyjny, a także kultura badanych państw, miały istotny wpływ na CSP. Wspólnym mianownikiem tych i innych prac jest to, że traktują one CSR jako funkcję otoczenia instytucjonalnego, w którym działają przedsiębiorstwa. Co więcej, implikuje to również, że społeczne i środowiskowe efekty działalności przedsiębiorstw są odzwierciedleniem uwarunkowań instytucjonalnych w danym kraju.

Wreszcie, trzeci kierunek badań nad CSR, który jest istotny z punktu widzenia niniejszego artykułu, ilustruje proces instytucjonalizacji CSR (Helms i in. 2012). W swoim klasycznym artykule Meyer i Rowan (1977) argumentowali, że instytucjonalizacja ma odzwierciedlenie m.in. w pojawieniu się wykształconych profesjonalistów, modyfikacji narzędzi rynkowych i zmianach opinii publicznej skutkujących zmianami w prawie itd. Bondy i inni (2012) wykazali, że wiele z tych procesów już zaszło i CSR można rozumieć jako instytucję. Przykładowo społeczna odpowiedzialność biznesu została włączona do *curriculum* edukacyjnego uniwersytetów oraz szkół biznesu (Matten, Moon 2004; Moon, Orlitzky 2010). Co więcej, obserwujemy rosnącą liczbę nowych regulacji prawnych, takich jak UK Companies Act, Globalt Ansvar w Szwecji, Corporate Governance Code w Niemczech lub Green Accounts Act w Danii, które regulują znaczenie oraz formy CSR (Bondy i in. 2012; Steuer i in. 2012). Wreszcie, CSR staje się coraz częściej elementem instrumentów rynkowych wykorzystywanych przez przedsiębiorstwa, takich jak raportowanie (Chapple, Moon 2005) oraz działalność inwestycyjna (Sparkes 2008). Bondy i inni (2012) przebadali działania i strategie CSR w korporacjach międzynarodowych w Wielkiej Brytanii i stwierdzili, że również na poziomie organizacji doszło do instytucjonalizacji CSR. W związku z tym ich zdaniem CSR można postrzegać jako instytucję, która ma charakter dobrowolny (choć niewątpliwie jest efektem presji instytucjonalnej, w której funkcjonują przedsiębiorstwa) i która wpływa na sposób i formę działalności przedsiębiorstw, a także społeczne i środowiskowe efekty ich działalności (Vogel 2010; Gond i in. 2011).

Nasze badanie przyjmuje takie rozumienie CSR i zakłada, że przedsiębiorstwa znajdują się pod wpływem różnego rodzaju uwarunkowań instytucjonalnych, zwłaszcza formalnych, które determinują formy i efekty ich działalności. Celem artykułu jest próba wyjaśnienia znaczenia CSR jako instytucjonalnej determinanty zachowań przedsiębiorstw względem środowiska przyrodniczego na tle szerszego kontekstu instytucjonalnego. Cel ten jest realizowany poprzez odpowiedź na następujące pytania poznawcze:

- Które spośród badanych uwarunkowań instytucjonalnych mają wpływ na poziom emisji zanieczyszczeń emitowanych przez wybrane sektory gospodarki?
- Czy CSR jest jednym z tych uwarunkowań instytucjonalnych?
- Kombinacja których uwarunkowań instytucjonalnych jest najskuteczniejsza z punktu widzenia wpływania na poziom emisji zanieczyszczeń?

4. Metody badawcze oraz źródła danych

Pomiar instytucji jest dużym wyzwaniem dla badaczy i jak dotąd nie ma konsensusu, jak to robić. Glaeser i inni (2004) dokonali przeglądu prac empirycznych wykorzystujących podejście instytucjonalne oraz stosowane w nich sposoby mierzenia instytucji (Knack, Keefer 1995; Hall, Jones 1999; Acemoglu i in. 2001; Rodrik

i in. 2002). Zwrócili oni uwagę na zalety i wady różnych stosowanych procedur. Mając na uwadze dotychczasowe badania, w niniejszej pracy zostało zastosowane podejście proponowane przez Kauffmana i innych (2009), którzy wykorzystują miary percepcyjne do uchwycenia siły instytucji. Te miary percepcyjne zbierane są na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych zarówno wśród osób zatrudnionych w przedsiębiorstwach oraz organizacjach rządowych, pozarządowych i międzynarodowych. Takie podejście cechuje kilka istotnych zalet. Po pierwsze, zapewnia uwzględnienie opinii różnych grup osób i organizacji. Po drugie, pomiar siły instytucji oparty na badaniu percepcji jest o tyle istotny, że to właśnie na podstawie percepcji uwarunkowań instytucjonalnych, ich skuteczności i racjonalności, jednostki i organizacje podejmują decyzje ekonomiczne. Na przykład podmioty gospodarcze podejmują decyzje inwestycyjne na podstawie własnej, subiektywnej oceny klimatu inwestycyjnego w danym kraju lub regionie oraz oceny jakości prawa i skuteczności agend publicznych. Po trzecie, mierzenie instytucji za pomocą miar percepcji ukazuje ich siłę *de facto*, podczas gdy inne sposoby pomiaru instytucji ukazują raczej ich siłę *de jure* (Kauffman i in. 2005). Wreszcie, współcześnie coraz więcej rankingów instytucji wykorzystuje podejście oparte na percepcji (np. Transparency International Corruption Perceptions Index). Niniejszy artykuł również jest oparty na analizie percepcji szerokiej grupy ekspertów w zakresie pomiaru siły oddziaływania wybranych instytucji.

W celu zebrania informacji opisujących siłę oddziaływania wybranych instytucji zostało przeprowadzone badanie ankietowe w pięciu sektorach gospodarek państw członkowskich UE oraz Szwajcarii i Norwegii. Sektory zostały zdefiniowane i wybrane zgodnie ze statystyczną klasyfikacją działalności gospodarczej w Unii Europejskiej NACE Revision 2. Kwestionariusz ankiety został skierowany do ekspertów reprezentujących: przemysł samochodowy (D29 – kod sektora wg NACE Revision 2), budownictwo (F41, F43), sektor informacji i komunikacji (D26, J61, J62, J63), handel detaliczny (G47.1, G47.2, G47.4, G47.7.1) oraz przemysł tekstylny (C14).

Kwestionariusz ankiety zawierał kilka modułów pytań dotyczących różnych zagadnień analizowanych w trakcie realizacji projektu „IMPACT”, m.in. społecznych, środowiskowych i gospodarczych efektów powodowanych przez badane sektory, wpływu interesariuszy oraz polityk i strategii krajowych w zakresie promowania CSR, przyszłych trendów w badanych gospodarkach oraz ich znaczenia dla przyszłego przewidywanego znaczenia CSR. Wreszcie, jeden z modułów pytań zawartych w kwestionariuszu ankiety dotyczył wpływu wybranych instrumentów stosowanych do ograniczania negatywnych efektów społecznych i środowiskowych, których źródłem są przedsiębiorstwa. Wśród tych instrumentów było wymienione również CSR, a odpowiedzi na te pytania stanowiły podstawę badań empirycznych niniejszego artykułu. Uwarunkowania instytucjonalne przedstawione w dalszej części artykułu zostały zoperacjonalizowane według tego modułu pytań.

Badanie miało charakter elektroniczny i odbyło się za pomocą oprogramowania LimeSurvey. Jest to darmowa aplikacja internetowa umożliwiająca tworzenie i wysyłanie kwestionariuszy ankiety w formie elektronicznej, zbieranie odpowiedzi

od respondentów, obliczanie podstawowych statystyk opisowych oraz eksportowanie zebranych danych do innych aplikacji. Zarówno kwestionariusz ankiety, jak i oprogramowanie zostały wcześniej przetestowane przez ekspertów z każdego badanego sektora.

Kwestionariusz ankiety został rozesłany do 2778 ekspertów z pięciu wcześniej wymienionych sektorów, z których 545 w pełni i poprawnie wypełniło ankietę. Pozwoliło to uzyskać zwrot w wysokości 20%, przy czym najwyższy odnotowano w sektorze budowlanym (28%), a najniższy w samochodowym (16%). W każdym sektorze do udziału w badaniu zaproszonych zostało co najmniej 500 ekspertów, z czego połowę stanowili przedstawiciele biznesu (tj. menedżerowie, pracownicy firm konsultingowych specjalizujących się w wybranych sektorach gospodarki oraz przedstawiciele organizacji biznesowych krajowych i ogólnoeuropejskich), a drugą przedstawiciele organizacji pozabiznesowych (m.in. eksperci organizacji publicznych, np. ministerialnych, organizacji pozarządowych, związków zawodowych, naukowcy oraz przedstawiciele organizacji międzynarodowych, takich jak np. UE, Global Reporting Initiative, Global Compact).

Przedstawiciele pierwszej z wymienionych grup zostali zidentyfikowani i wybrani na podstawie bazy danych AMADEUS². Korzystając z tej bazy we wszystkich badanych państwach i sektorach, wybrani zostali menedżerowie posiadający długoletnie doświadczenie oraz wiedzę w zakresie m.in. zarządzania i zarządzania strategicznego, CSR, ochrony środowiska. W tej grupie respondentów znaleźli się również przedstawiciele stowarzyszeń biznesowych reprezentujących poszczególne sektory we wszystkich badanych krajach oraz ich ogólnoeuropejskich odpowiedników.

Analizę formalną wpływu uwarunkowań instytucjonalnych (w tym CSR) na poziom emisji zanieczyszczeń emitowanych przez przedsiębiorstwa przeprowadzono w drodze modelowania ekonometrycznego. Jako zmienną objaśnianą wykorzystano dane pozyskane z Eurostatu na temat poziomu emisji CO₂ przez badane sektory w poszczególnych krajach. Poziom emisji CO₂ był mierzony w tysiącach ton i dotyczył lat 2008, 2009 oraz 2010. Ze względu na zmiany poziomu emisji CO₂ spowodowane np. wahaniami koniunkturalnymi wartości te zostały zrelatywizowane według danych dotyczących zatrudnienia w badanych sektorach w poszczególnych latach. W celu przetestowania stabilności efektów analizy regresji w pierwszej kolejności przeprowadzono estymację trzech modeli pomocniczych, w których zmienną objaśnianą był poziom emisji CO₂ w poszczególnych latach (2008, 2009 i 2010). Następnie oszacowano model finalny, przyjmując jako zmienną objaśnianą średni poziom emisji CO₂ w badanych latach.

Za zmienne objaśniające przyjęto wybrane rodzaje uwarunkowań instytucjonalnych, które zostały potraktowane jako determinanty poziomu emitowanych zanieczyszczeń. Korzystając z pracy Sternera (2003), pod uwagę zostały wzięte następujące uwarunkowania instytucjonalne: podatki i opłaty środowisko-

² AMADEUS (Bureau van Dijk) to baza danych o charakterze finansowym i biznesowym zawierająca informacje o ponad 510 tys. przedsiębiorstwach prywatnych i państwowych działających w 43 krajach Europy.

we (ENVTAX), zbywalne pozwolenia na emisję (TRADEPERMIT), subsydia (SUBSIDIES), krajowe regulacje prawne (NATENVREG), oceny oddziaływania na środowisko (EIA), instrumenty informacyjne (INFO), specyficzne standardy sektorowe (SECTPROG) oraz CSR (CO2MAN_IMP). Wszystkie zmienne objaśniające były mierzone w skali porządkowej od 5 do 1, gdzie 5 oznaczało wysoki wpływ na poziom emisji, a 1 niski wpływ na poziom emisji.

Wykaz oraz podstawowe statystyki opisowe zmiennej objaśnianej (w modelach pomocniczych i w modelu finalnym) oraz zmiennych objaśniających przedstawiono odpowiednio w tabelach 1 i 2.

Tabela 1
Statystyki opisowe zmiennej objaśnianej w latach 2008–2010

Zmienna	Średnia	Mediana	Odch. std.	Min.	Maks.
CO2EMP 2008	5,11	2,86	10,089	0,04	80,63
CO2EMP 2009	4,72	2,74	8,374	0,05	67,91
CO2EMP 2010	5,07	3,24	9,102	0,05	75,61
CO2EMP (średnia 2008–2010)	4,96	3,06	9,159	0,05	74,72

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu.

Tabela 2
Statystyki opisowe zmiennych objaśniających

Zmienna	Średnia	Mediana	Odch. std.	Min.	Maks.
ENVTAX	3,83	4	0,657	2	5
TRADEPERMIT	3,05	3,05	0,707	1	4,5
SUBSIDIES	3,42	3,5	0,67	2	4,5
NATENVREG	3,91	4	0,579	2	5
EIA	3,28	3,33	0,627	1	5
INFO	3,3	3,33	0,742	1	5
SECTPROG	3,48	3,5	0,608	1	5
CO2MAN_IMP	3,17	3,14	0,688	1	5

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z przeprowadzonego badania ankietowego.

W kolejnym etapie procedury badawczej dane Eurostatu (zmiennie objaśniane) zostały dopasowane do informacji uzyskanych w trakcie badania ankietowego (zmiennie objaśniające). Dane ankietowe obejmowały wielowymiarowy wzór preferencji 545 respondentów reprezentujących różne sektory gospodarcze i kraje. Najwięcej respondentów pochodziło z Wielkiej Brytanii (68), najmniej z Luksemburga (1), a średnia liczba respondentów przypadająca na jeden badany kraj wynosiła 14. Z kolei dane Eurostatu obejmujące poziom emisji CO₂ w wybranych sektorach były dostępne wyłącznie na krajowym szczeblu agregacji. Zatem dane uzyskane w wyniku ankietyzacji respondentów z danego sektora w danym kraju łączono z właściwą dla tego sektora i kraju wartością określającą poziom emisji CO₂.

W celu uniknięcia problemu współliniowości przed rozpoczęciem modelowania regresyjnego dokonano analizy korelacji w zbiorze poszczególnych zmiennych objaśniających. Analiza ta nie wykazała jednak istotnej statystycznie współzależności między badanymi zmiennymi. W związku z tym do pierwotnej wersji modelu włączono wszystkie zmiennie objaśniające.

5. Wyniki

Zakładając liniową zależność pomiędzy przyjętymi zmiennymi, oszacowano modele regresji wielorakiej metodą najmniejszych kwadratów (por. tab. 3).

Tabela 3
Szczegółowe wyniki oszacowań pierwotnych modeli regresji

Zmienna	2008	2009	2010	średnia 2008–2010
	std. wsp. (<i>p-value</i>)	std. wsp. (<i>p-value</i>)	std. wsp. (<i>p-value</i>)	std. wsp. (<i>p-value</i>)
ENVTAX	0,096 (0,371)	0,104 (0,331)	0,113 (0,291)	0,104 (0,330)
TRADEPERMIT	0,114 (0,327)	0,114 (0,323)	0,105 (0,363)	0,111 (0,335)
SUBSIDIES	-0,221 (0,080)	-0,226 (0,072)	-0,231 (0,067)	-0,226 (0,072)
NATENVREG	-0,26 (0,010)*	-0,254 (0,011)*	-0,267 (0,008)**	-0,261 (0,009)**
EIA	0,098 (0,398)	0,08 (0,484)	0,063 (0,586)	0,081 (0,481)
INFO	-0,029 (0,797)	-0,056 (0,624)	-0,044 (0,700)	-0,043 (0,710)
SECTPROG	-0,135 (0,272)	-0,108 (0,380)	-0,09 (0,463)	-0,112 (0,360)
CO2MAN_IMP	-0,307 (0,003)**	-0,316 (0,003)**	-0,316 (0,003)**	-0,313 (0,003)**

Wartość wyjaśniająca (R^2 / skorygowane R^2)	0,302 / 0,223	0,308 / 0,229	0,308 / 0,229	0,307 / 0,228
F-test (p -value)	(0,001)***	(0,000)***	(0,000)***	(0,000)***

Poziom istotności statystycznej: * $\alpha = 0,05$, ** $\alpha = 0,01$, *** $\alpha = 0,001$.

W związku z tym, że nie wszystkie zmienne objaśniające w oszacowanych modelach wykazywały istotny statystycznie wpływ na zmienną objaśnianą (na przyjętym poziomie $\alpha = 0,05$), zastosowano procedurę regresji krokowej wstecznej, polegającą na kolejnym usuwaniu z pierwotnych modeli zmiennych nieistotnych statystycznie. W efekcie przeprowadzonej eliminacji zmiennych, w finalnych wersjach modeli wyjaśniających wpływ badanych uwarunkowań instytucjonalnych na poziom emisji CO₂ pozostały trzy zmienne: CO2MAN_IMP (CSR), NATENVREG (krajowe regulacje środowiskowe) oraz SUBSIDIES (subsydia środowiskowe). Potwierdzono ponadto stabilność badanych relacji w okresie przyjętym do analizy (por. tab. 4).

Tabela 4
Szczegółowe wyniki finalnych modeli regresji

Zmienna	2008	2009	2010	średnia 2008–2010
	std. wsp. (p -value)	std. wsp. (p -value)	std. wsp. (p -value)	std. wsp. (p -value)
SUBSIDIES	-0,192 (0,050)*	-0,194 (0,048)*	-0,192 (0,049)*	-0,193 (0,048)*
NATENVREG	-0,23 (0,020)*	-0,23 (0,021)*	-0,244 (0,013)*	-0,235 (0,017)*
CO2MAN_IMP	-0,313 (0,002)**	-0,313 (0,002)**	-0,311 (0,002)**	-0,313 (0,002)**
Wartość wyjaśniająca (R^2 / skorygowane R^2)	0,238 / 0,212	0,236 / 0,213	0,246 / 0,219	0,243 / 0,216
F-test (p -value)	(0,008)**	(0,010)**	(0,013)*	(0,010)**

Poziom istotności statystycznej: * $\alpha = 0,05$, ** $\alpha = 0,01$, *** $\alpha = 0,001$.

Na podstawie ostatecznego modelu bazującego na uśrednionych danych z lat 2008–2010 można było stwierdzić, że trzy istotne statystycznie zmienne objaśniające (CSR, krajowe regulacje środowiskowe, subsydia środowiskowe) odpowiadały za ponad 24% zmienności zmiennej objaśnianej (emisja CO₂). Wartość skorygowanego współczynnika determinacji R^2 (uwzględniającego liczbę zmiennych wprowadzonych do modelu) nie odbiegała znacząco od ogólnego współczynnika (0,216 wobec 0,243). Wartość statystyki F była istotna statystycznie na poziomie $p = 0,01$, co potwierdzało zasadność wnioskowania na podstawie tak oszacowanego modelu finalnego.

Ujemne oszacowania parametrów modelu wskazywały na negatywny wpływ trzech zmiennych objaśniających na analizowany poziom emisji CO₂. Można zatem wnioskować o istotnym znaczeniu instytucjonalnych uwarunkowań dla re-

dukcji emitowanych przez przedsiębiorstwa zanieczyszczeń. Wartości standaryzowanych współczynników regresji dowodziły, że największy wpływ na zmienną objaśnianą miały dobrowolne działania przedsiębiorstw określane mianem społecznej odpowiedzialności biznesu (CO2MAN_IMP), następnie krajowe regulacje środowiskowe (NATENVREG) oraz subsydia (SUBSIDIES).

Analizując wkład każdej ze zmiennych objaśniających w wyjaśnienie całkowitej zmienności poziomu emisji CO₂ stwierdzono, że w analizie jednoczynnikowej (regresja oparta na jednej zmiennej) dla każdej z analizowanych zmiennych otrzymano ten sam porządek co powyżej: zmienna CO2MAN_IMP wyjaśniała 13,7%, NATENVREG – 9,9%, a SUBSIDIES – 7,5% zmienności poziomu emisji CO₂. Jak już wspomniano wcześniej, całkowity model wykorzystujący wszystkie trzy zmienne objaśniające wyjaśniał 24,3% zmienności zmiennej zależnej.

Modelowanie ekonometryczne nie wykazało istotnego statystycznie związku pomiędzy poziomem emisji CO₂ do atmosfery a uwarunkowaniami instytucjonalnymi, takimi jak podatki i opłaty środowiskowe (ENVTAX), zbywalne pozwolenia na emisję (TRADEPERMIT), oceny oddziaływania na środowisko (EIA), instrumenty informacyjne (INFO) oraz specyficzne standardy sektorowe (SECTPROG). Prawdopodobieństwo popełnienia błędu pierwszego rodzaju (odrzućnia hipotezy zerowej mówiącej o niezależności badanych cech, która w rzeczywistości jest prawdziwa) było na tyle wysokie (od 33% w przypadku zmiennej SECTPROG do 71% dla zmiennej INFO), że należało te zmienne ocenić jako niewywierające zauważalnego wpływu na kształtowanie się zmiennej objaśnianej CO2EMP, a tym samym bezwartościowe w analizie jej zmienności. Należy zatem stwierdzić, że rola podatków, informacji, handlu emisjami czy standardów środowiskowych nie była znacząca w kontekście emitowanych do atmosfery zanieczyszczeń, a tego typu instrumenty oddziaływania okazały się nieskuteczne. Należy jednak pamiętać, że z założenia wieloczynnikowy model regresji określa wpływ wszystkich badanych zmiennych równocześnie, stąd nie można wykluczyć, że w innej konfiguracji zmiennych objaśniających omawiane uwarunkowania okazałyby się statystycznie istotne.

6. Dyskusja i wnioski

Przedstawione wyniki badania są jednym z pierwszych tego typu opracowań weryfikujących tzw. *societal case for CSR*, czyli społecznych i środowiskowych efektów dobrowolnych działań przedsiębiorstw, wykraczających poza ich zobowiązania prawne. Jak dotąd uwaga badaczy skupiała się przede wszystkim na ekonomicznych efektach tych działań osiąganych na poziomie indywidualnych przedsiębiorstw. Niniejsze badanie jest jednym z nielicznych przyczynków do wyjaśnienia, czy i w jakim stopniu dobrowolne działania przedsiębiorstw określane mianem społecznej odpowiedzialności biznesu mogą przynieść pozytywne efekty społeczne w skali makro.

Innowacyjność przedstawionego podejścia polega na wyjściu poza procesy i efekty występujące na poziomie pojedynczych przedsiębiorstw. Zamiast tego zostało zastosowane ujęcie instytucjonalne, w świetle którego badane sektory gospodarki znajdują się pod wpływem uwarunkowań instytucjonalnych o charakterze prawnym oraz samoregulacyjnym. Takie podejście do analizowanego problemu umożliwia weryfikację roli CSR w szerszym kontekście instytucjonalnym. Należy podkreślić fakt, że niniejsza praca wpisuje się w najnowsze trendy teoretyczne i badawcze dotyczące CSR (Campbell 2007; Matten, Moon 2008).

Przeprowadzone postępowanie badawcze wykazało, że CSR, obok krajowych regulacji środowiskowych oraz subsydiów środowiskowych, ma wpływ na poziom emisji CO₂ w badanych sektorach gospodarki w UE. Uzyskane wyniki są jednymi z nielicznych weryfikujących potencjalne korzyści, jakie może odnieść lub odnosi społeczeństwo na skutek dobrowolnych działań przedsiębiorstw określanych mianem CSR. Szczególnie istotny jest fakt, że badanie znaczenia CSR odbyło się w szerszym kontekście warunków instytucjonalnych, w którym funkcjonują przedsiębiorstwa. Na tym tle dobrowolne uwarunkowania instytucjonalne o charakterze samoregulacji okazały się mieć istotny wpływ na poziom emisji zanieczyszczeń. Co więcej, badanie wykazało, że niektóre ze stosowanych instrumentów ochrony środowiska, takie jak podatki ekologiczne, zbywalne pozwolenia na emisję oraz oceny oddziaływania na środowisko nie mają statystycznie istotnego wpływu na poziom emisji CO₂.

Opierając się na przedstawionych wynikach badania nie należy jednak wysuwać wniosku, że dobrowolne zobowiązania mogą zastąpić powszechnie stosowane i mające wieloletnią tradycję instrumenty ochrony środowiska, takie jak normy ochrony środowiska oraz subsydia. Wyniki tego badania należy raczej interpretować w ten sposób, że optymalne efekty społeczne i środowiskowe można uzyskać, łącząc różnego rodzaju rozwiązania instytucjonalne (tj. obligatoryjne i samoregulację). Instytucje o charakterze samoregulacji mogą odgrywać istotną rolę uzupełniającą w stosunku do tradycyjnie stosowanych instytucji, lecz nie mogą być wyłącznym ograniczeniem wpływającym na działalność przedsiębiorstw.

Niniejsze badanie obciążone jest pewnymi ograniczeniami. Jednym z nich jest fakt, że jedyną analizowaną zmienną jest poziom emisji dwutlenku węgla. Kolejne badania powinny podejmować próby analizy wpływu CSR na inne aspekty środowiskowe działalności przedsiębiorstw oraz aspekty związane z warunkami pracy. Kolejnym ograniczeniem jest statyczny charakter badania, które bada wpływ wybranych uwarunkowań instytucjonalnych w jednym punkcie czasowym. Ciekawsze, ale zarazem dużo bardziej wymagające byłoby badanie zmian wielkości emisji pomiędzy dwoma lub więcej momentami w czasie. Takie badanie prawdopodobnie wymagałoby przeprowadzenia badania ankietowego w dwóch momentach czasowych i byłoby bardzo wymagające finansowo oraz metodologicznie. Wreszcie, należy pamiętać, że informacje dotyczące siły oddziaływania badanych uwarunkowań instytucjonalnych zostały zebrane wyłącznie wśród dużych korporacji, co może mieć wpływ na reprezentatywność otrzymanych wyników. Jednak pomimo tych ograniczeń niniejsza praca jest ważnym przyczynkiem do dalszych dociekań

dotyczących społecznych efektów CSR, a także kolejnym badaniem wpisującym się w instytucjonalny nurt badań nad CSR.

Tekst wpłynął: 7 kwietnia 2016 r.
(wersja poprawiona: 26 lipca 2016 r.)

Bibliografia

- Acemoglu D., Simon J., Robinson J.A., *The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation*, „American Economic Review” 2001, nr 91(5).
- Aguilera R.V., Rupp D.E., Williams C.A., Ganapathi J., *Putting the S Back in Corporate Social Responsibility: A Multilevel Theory of Social Change in Organizations*, „Academy of Management Review” 2007, nr 32(3).
- Alberini A., Segerson K., *Assessing Voluntary Programs to Improve Environmental Quality*, „Environmental and Resource Economics” 2002, nr 22(1–2).
- Albinger H.S., Freeman S.J., *Corporate Social Performance and Attractiveness as an Employer to Different Job Seeking Populations*, „Journal Business Ethics” 2000, nr 28.
- Backhaus K.B., Stone B.A., Heiner K., *Exploring the Relationship between Corporate Social Performance and Employer Attractiveness*, „Business & Society” 2002, nr 41(3).
- Barnett M.L., King A.A., *Good Fences Make Good Neighbors: A Longitudinal Analysis of an Industry Self-regulatory Institution*, „Academy of Management Journal” 2008, nr 51(6).
- Barrientos S., Smith S., *Do Workers Benefit from Ethical Trade? Assessing Codes of Labour Practice in Global Production Systems*, „Third World Quarterly” 2007, nr 28(4).
- Barney J., *Firm Resources and Sustained Competitive Advantage*, „Journal of Management” 1991, nr 17(1).
- Bartley T., *Institutional Emergence in an Era of Globalization: The Rise of Transnational Private Regulation of Labor and Environmental Conditions*, „American Journal of Sociology” 2007, nr 113(2).
- Becchetti L., Ciciretti R., Hasan I., Kobeissi N., *Corporate Social Responsibility and Shareholder's Value*, „Journal of Business Research” 2012, nr 65(11).
- Beck U., *What Is Globalization?*, Polity Press, Cambridge, UK 2000.
- Bondy K., Moon J., Matten D., *An Institution of Corporate Social Responsibility (CSR) in Multi-national Corporations (MNCs): Form and Implications*, „Journal of Business Ethics” 2012, nr 111.
- Boulouta I., Pitelis C.N., *Who Needs CSR? The Impact of Corporate Social Responsibility on National Competitiveness*, „Journal of Business Ethics” 2014, nr 119(3).
- Campbell L., *Why Would Corporations Behave in Socially Responsible Ways? An Institutional Theory of Corporate Social Responsibility*, „Academy of Management Review” 2007, nr 32(3).
- Chapple W., Moon J., *Corporate Social Responsibility in Asia. A Seven-country Study of CSR Web Site Reporting*, „Business and Society” 2005, nr 44(4).
- Chmielewski P., *Homo agens. Instytucjonalizm w naukach społecznych*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2011.
- Crouch C., *Privatized Keynesianism: An Unacknowledged Policy Regime*, „British Journal of Politics and International Relations” 2009, nr 11(3).

- Devinney T., *Is the Socially Responsible Corporation a Myth? The Good, the Bad, and the Ugly of Corporate Social Responsibility*, „Academy of Management Perspectives” 2009, nr 23(2).
- Edmonds E.V., Pavcnik N., *International Trade and Child Labor: Cross-country Evidence*, „Journal of International Economics” 2006, nr 68(1).
- Egels-Zandén N., Merk J., *Private Regulation and Trade Union Rights: Why Codes of Conduct Have Limited Impact on Trade Union Rights*, „Journal of Business Ethics” 2014, nr 123(3).
- Eskeland G.S., Harrison A.E., *Moving to Greener Pastures? Multinationals and the Pollution Haven Hypothesis*, „Journal of Development Economics” 2003, nr 70(1).
- Fieseler Ch., *On the Corporate Social Responsibility Perceptions of Equity Analysts*, „Business Ethics: A European Review” 2011, nr 20(2).
- Garcia-Castro R., Ariño M., Canela M., *Does Social Performance Really Lead to Financial Performance? Accounting for Endogeneity*, „Journal of Business Ethics” 2010, nr 92.
- Geels F.W., *From Sectoral Systems of Innovation to Socio-technical Systems: Insights about Dynamics and Change from Sociology and Institutional Theory*, „Research Policy” 2004, nr 33(6).
- Glaeser E.L., La Porta R., Lopez-de-Silanes F., Shleifer A., *Do Institutions Cause Growth?*, „Journal of Economic Growth” 2004, nr 9(3).
- Gond J.P., Kang N., Moon J., *The Government of Self-regulation: In the Comparative Dynamics of Corporate Social Responsibility*, „Economy and Society” 2011, nr 40(4).
- Gunningham N., Rees J., *Industry Self-regulation: an Institutional Perspective*, „Law & Policy” 1997, nr 19(4).
- Hall P.A., Soskice D., *Varieties of Capitalism and Institutional Complementarities*, w: *Institutional Conflicts and Complementarities*, red. R.J. Franzese, P. Mooslechner, M. Schürz, Springer, New York 2003.
- Hall R.E., Jones C.I., *Why do Some Countries Produce so Much More Output per Worker Than Others?*, „Quarterly Journal of Economics” 1999, nr 114(1).
- Helms W.S., Oliver C., Webb K., *Antecedents of Settlement on a New Institutional Practice: Negotiation of the ISO 26000 Standard on Social Responsibility*, „Academy of Management Journal” 2012, nr 55(5).
- Hoffman A.J., *From Heresy to Dogma: An Institutional History of Corporate Environmentalism*, Stanford University Press, Stanford, California 2001.
- Husted B., Allen D.B., *Corporate Social Responsibility in the Multinational Enterprise: Strategic and Institutional Approaches*, „Journal of International Business Studies” 2006, nr 37(6).
- Ingram P., Clay K., *The Choice-within-constraints New Institutionalism and Implications for Sociology*, „Annual Review of Sociology” 2000, nr 26.
- Ioannou I., Serafeim G., *What Drives Corporate Social Performance Quest: The Role of Nation-level Institutions*, „Journal of International Business Studies” 2012, nr 43(9).
- Jarzabkowski P., *Shaping Strategy as a Structuration Process*, „Academy of Management Journal” 2008, nr 51(4).
- Joyner B.E., Payne D., *Evolution and Implementation: A Study of Values, Business Ethics and Corporate Social Responsibility*, „Journal of Business Ethics” 2002, nr 41(4).
- Kauffman D., Kraay A., Mastruzzi M., *Governance Matters VIII. Aggregate and Individual Governance Indicators 1996–2008*, The World Bank, Policy Research Working Paper 4978, Washington, D.C. 2009.
- Kaufmann D., Kraay A., Mastruzzi M., *Governance Matters IV: Governance Indicators for 1996–2004*, The World Bank, Policy Research Working Paper No. 3630, Washington, D.C. 2005.

- Kempf A., Osthoff P., *The Effect of Socially Responsible Investing on Financial Performance*, „European Financial Management” 2007, nr 13.
- King A.A., Lenox M.J., *Industry Self-regulation Without Sanctions: The Chemical Industry’s Responsible Care Program*, „Academy of Management Journal” 2000, nr 43(4).
- Knack S., Keefer P., *Institutions and Economic Performance: Cross-country Tests Using Alternatives Measures*, „Economics and Politics” 1995, nr 7(3).
- Kogut B., *Globalization and Context*, Keynote Address at the First Conference on Emerging Research Frontiers in International Business, Duke University, Durham 2003.
- Kostova T., Roth K., Dacin M.T., *Institutional Theory in the Study of Multinational Corporations: A Critique and New Directions*, „Academy of Management Review” 2008, nr 33(4).
- Leach M., Mearns R., Scoones I., *Environmental Entitlements: Dynamics and Institutions in Community-based Natural Resource Management*, „World Development” 1999, nr 27(2).
- Leviathans: Multinational Corporations and the New Global History*, red. A.D. Chandler Jr., B. Mazlish, Cambridge University Press, Cambridge, UK 2005.
- Lim A., Tsutsui K., *Globalization and Commitment in Corporate Social Responsibility Cross-national Analyses of Institutional and Political-economy Effects*, „American Sociological Review” 2012, nr 77(1).
- Lo S.F., Sheu H.J., *Is Corporate Sustainability a Value-increasing Strategy for Business?*, „Corporate Governance” 2007, nr 15(2).
- Locke R.M., Rissing B.A., Pal T., *Complements or Substitutes? Private Codes, State Regulation and the Enforcement of Labour Standards in Global Supply Chains*, „British Journal of Industrial Relations” 2013, nr 51(3).
- Mani M., Wheeler D., *In Search of Pollution Havens? Dirty Industry in the World Economy, 1960 to 1995*, „Journal of Environment & Development” 1998, nr 7(3).
- Margolis J.D., Walsh J.P., *Misery Loves Companies: Rethinking Social Initiatives by Business*, „Administrative Science Quarterly” 2003, nr 48.
- Matten D., Crane A., *Corporate Citizenship: Towards an Extended Theoretical Conceptualization*, „Academy of Management Review” 2005, nr 30.
- Matten D., Moon J., *Corporate Social Responsibility Education in Europe*, „Journal of Business Ethics” 2004, nr 54(4).
- Matten D., Moon J., *“Implicit” and “Explicit” CSR: A Conceptual Framework for a Comparative Understanding of Corporate Social Responsibility*, „Academy of Management Review” 2008, nr 33(2).
- Meyer J.W., Rowan B., *Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony*, „American Journal of Sociology” 1977, nr 83(2).
- Neilson J., *Global Private Regulation and Value-chain Restructuring in Indonesian Small-holder Coffee Systems*, „World Development” 2008, nr 36(9).
- Neumayer E., De Soysa I., *Trade Openness, Foreign Direct Investment and Child Labor*, „World Development” 2005, nr 33(1).
- Nielsen M.E., *The Politics of Corporate Responsibility and Child Labour in the Bangladeshi Garment Industry*, „International Affairs” 2005, nr 81(3).
- North D.C., *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, New York 1990.
- North D.C., *Structure and Change in Economic History*, Norton, New York 1981.
- Orlitzky M., Moon J., *Corporate Social Responsibility Education in Europe: Trends and Comparisons*, Toward Assessing Business Ethics Education, Information Age Publishing, Charlotte 2010.

- Orlitzky M., Schmidt F., Rymes S., *Corporate Social and Financial Performance: A Meta-analysis*, „Organization Studies” 2003, nr 24.
- Ostrom E., *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*, Cambridge University Press, Cambridge, U.K. 1990.
- Ouchi W.G., *Markets, Bureaucracies, and Clans*, „Administrative Science Quarterly” 1980, nr 25(1).
- Pearson C.S., *Multinational Corporations, Environment, and the Third World: Business Matters*, World Resources Institute, Washington D.C. 1987.
- Peng M.W., Sun S.L., Pinkham B., Chen H., *The Institution-Based View as a Third Leg for a Strategy Tripod*, „Academy of Management Perspectives” 2009, nr 23(3).
- Peng M.W., *Towards an Institution-based View of Business Strategy*, „Asia Pacific Journal of Management” 2002, nr 19(2/3).
- Porter M., *Corporate Strategy*, New York 1980.
- Prakash A., *Responsible Care: An Assessment*, „Business & Society” 2000, nr 39(2).
- Richards M., *Common Property Resource Institutions and Forest Management in Latin America*, „Development and Change” 1997, nr 28(1).
- Rodrik D., Subramanian A., Trebbi F., *Institutions Rule: the Primacy of Institutions over Geography and Integration in Economic Development*, „Journal of Economic Growth” 2004, nr 9(2).
- Scherer A.G., Palazzo G., *The New Political Role of Business in a Globalized World: A Review of a New Perspective on CSR and its Implications for the Firm, Governance, and Democracy*, „Journal of Management Studies” 2011, nr 48(4).
- Scherer A.G., Palazzo G., *Toward a Political Conception of Corporate Responsibility: Business and Society Seen from a Habermasian Perspective*, „Academy of Management Review” 2007, nr 32(4).
- Scott W.R., *Institutions and Organizations*, Thousand Oaks, CA: Sage, 1995.
- Sparkes R., *Socially Responsible Investment*, w: *Handbook of Finance*, John Wiley & Sons, Inc., New York 2008.
- Sterner T., *Policy Instruments for Environmental and Natural Resource Management*, Resources for the Future, Washington D.C. 2003.
- Steurer R., Martinuzzi A., Margula S., *Public Policies on CSR in Europe: Themes, Instruments, and Regional Differences*, „Corporate Social Responsibility and Environmental Management” 2012, nr 19.
- Stites J.P., Michael J.H., *Organizational Commitment in Manufacturing Employees: Relationships with Corporate Social Performance*, „Business & Society” 2011, nr 50(1).
- Surroca J., Tribó J.A., Zahra S.A., *Stakeholder Pressure on MNEs and the Transfer of Socially Irresponsible Practices to Subsidiaries*, „Academy of Management Journal” 2013, nr 56(2).
- The New Institutionalism in Organizational Analysis*, University of Chicago Press, red. W.W. Powell, P.J. DiMaggio, Chicago 2012.
- Tolbert P.S., Zucker L.G., *Institutional Sources of Change in the Formal Structure of Organizations: The Diffusion of Civil Service Reform, 1880–1935*, „Administrative Science Quarterly” 1983, nr 28(1).
- van Beurden P., Gössling T., *The Worth of Values – A Literature Review on the Relation Between Corporate Social and Financial Performance*, „Journal of Business Ethics” 2008, nr 82.
- Vogel D., *The Private Regulation of Global Corporate Conduct: Achievements and Limitations*, „Business & Society” 2010, nr 49(1).

- Voigt S., *How (Not) to Measure Institutions*, „Journal of Institutional Economics” 2012, nr 9(1).
- Walls J.W., Berrone P., Phan P., *Corporate Governance and Environmental Performance: Is There Really a Link?*, „Strategic Management Journal” 2012, nr 33(8).
- Watts M.J., *Righteous Oil? Human Rights, the Oil Complex, and Corporate Social Responsibility*, „Annual Review of Environment and Resources” 2005, nr 30.
- Welford R., *Globalization, Corporate Social Responsibility and Human Rights*, „Corporate Social Responsibility and Environmental Management” 2002, nr 9(1).
- Whitley R., *Divergent Capitalisms: The Social Structuring and Change of Business Systems*, Oxford University Press, Oxford 1999.
- Williamson O.E., *Markets and Hierarchies: Antitrust Analysis and Implications*, The Free Press, New York 1975.

ŚRODOWISKOWE EFEKTY SPOŁECZNEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI BIZNESU – UJĘCIE INSTYTUCJONALNE

Streszczenie

Dotychczasowe badania dotyczące społecznej odpowiedzialności biznesu (*Corporate Social Responsibility* – CSR) skupiały się przede wszystkim na próbie wyjaśnienia wpływu CSR na konkurencyjność przedsiębiorstw oraz dyskusji etycznych podstaw ich działalności. Natomiast społeczne i środowiskowe efekty dobrowolnych działań przedsiębiorstw pozostają niemal nierozpoznane. W konsekwencji krytycy CSR twierdzą, że termin ten ma charakter symboliczny i jest przejawem „zorganizowanej hipokryzji” ze strony przedsiębiorstw. Celem artykułu jest próba weryfikacji wpływu CSR na poziom emisji zanieczyszczeń. Podstawą teoretyczną analizy jest ujęcie instytucjonalne, w którym CSR jest traktowane jako jedna z instytucjonalnych determinant poziomu zanieczyszczeń emitowanych przez przedsiębiorstwa, obok takich uwarunkowań jak krajowe regulacje środowiskowe, podatki środowiskowe i zbywalne pozwolenia na emisję. Analiza ekonometryczna opiera się na danych Eurostatu dla 29 państw Europy oraz własnym badaniu ankietowym wśród ekspertów. Badanie to wykazało, że CSR, obok krajowych norm środowiskowych oraz subsydiów środowiskowych, ma istotny wpływ na poziom emisji zanieczyszczeń w badanych sektorach. Uzyskane wyniki sugerują, że dobrowolne, społecznie odpowiedzialne działania przedsiębiorstw mogą być źródłem pozytywnych efektów społecznych i środowiskowych.

Słowa kluczowe: społeczna odpowiedzialność biznesu (CSR), instytucje, oddziaływanie na środowisko

JEL: M14

ENVIRONMENTAL EFFECTS OF SOCIAL BUSINESS RESPONSIBILITY – INSTITUTIONAL APPROACH

Summary

The existing literature concerning Corporate Social Responsibility (CSR) has been predominantly focused on the relationship between CSR and corporate economic

performance as well as on the ethical foundations of corporate behavior. The societal and environmental effects of corporate voluntary activism remain largely ambiguous and unknown. As a consequence, the critics of CSR argue that it is of a symbolic and ritual character, and brings very little, if any, positive effects for society. This paper attempts to verify the influence of CSR on the level of CSR emissions. The analysis follows an institutional approach, where CSR is treated as one of the institutional determinants of corporate environmental performance, apart from national environmental regulations, environmental taxes and subsidies, and tradable permits. The econometric analysis has been conducted with the use of Eurostat data from 29 European countries. The study findings show that CSR, next to the national environmental regulations and subsidies, has a significant impact on the level of CO₂ emissions in the selected sectors. The findings suggest that voluntary actions taken by enterprises, motivated by CSR, can be a significant source of positive social and environmental effects.

Key words: Corporate Social Responsibility (CSR), institutions, environmental effects

JEL: M14

ОБЩЕСТВЕННЫЕ ЭФФЕКТЫ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ БИЗНЕСА – ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ ПОДХОД

Резюме

Исследования, касающиеся социальной ответственности бизнеса (Corporate Social Responsibility – CSR), до настоящего времени сосредоточивались прежде всего на попытках объяснить влияние CSR на конкурентоспособность предприятий, а также на дискуссии относительно этических основ их деятельности. Общественные эффекты действий предприятий остаются почти неизученными. В результате, критики CSR утверждают, что этот термин имеет символический характер и является проявлением «организованного лицемерия» со стороны предприятий. Целью статьи является попытка проверить влияние CSR на уровень эмиссии загрязнений. Теоретической основой анализа является институциональный подход, в котором CSR рассматривается как одна из институциональных детерминант уровня загрязнений предприятиями окружающей среды, кроме таких условий как национальные урегулирования, касающиеся окружающей среды, налоги в данной среде и ликвидные разрешения на загрязнение. Эконометрический анализ опирается на данные Евростата для 29 государств Европы, а также на собственное анкетное исследование среди экспертов. Это исследование выявило, что CSR – наряду с национальными нормами для окружающей среды и субсидиями в этой сфере – имеет существенное влияние на уровень эмиссии загрязнений в исследуемых секторах. Полученные результаты показывают, что добровольные социально ответственные действия предприятий могут стать источником положительных эффектов как в социальной, так и в природной среде.

Ключевые слова: социальная ответственность бизнеса (CSR), институты, воздействие на окружающую среду

JEL: M14